

IKONSÄLLSKAPET

Rundbrev 20

Augusti 2009

*Styrelsen hälsar alla välkomna till
höstterminens spännande programpunkter!
Programmet är enligt följande:*

**Torsdag den 8 oktober kl. 18.00 (obs!), Bellmansgatan 13,
T-banestation :Slussen**

Visning av den nya ikonostasen i Finska ortodoxa Nikolaikyrkan i Stockholm

Vår serie Ortodoxa kyrkorum fortsätter. Denna gång med ett besök i den helige Nikolai kyrka, den finska ortodoxa församlingens kyrka i ett av kapellen vid Maria Magdalena kyrka. Kyrkan inviger senare i höst en ny ikonostas med ikoner utförda av Marja-Liisa Alm. Denna har vid tiden för vårt besök just installerats. Såväl Marja-Liisa Alm som arkitekten, Jacob Hidemark, kommer att medverka. Besöket avslutas med tésamkväm.

**Torsdag den 19 november kl. 18.30, Gustav Vasas församlingsvåning,
Västmannagatan mitt emot Gustav Vasa kyrka. T-banestation: Odenplan**

Magnus William-Olsson föreläser om begreppet ”proskynesis” med utgångspunkt i Johannes Damaskenos texter

Magnus William-Olsson är en av sin generations allra främsta poeter, författare, essäist, översättare, med ett levande intresse för ikoner, därtill inspirerad av sina Ekelöf-studier. Han skriver f.n. om kyrkofadern Johannes Damaskenos teologi, med inriktning på begreppet ”proskynesis” (vördnad, underkastelse). Han har även i sin poesi behandlat Johannes Damaskenos-gestalten (se exempel på sidan 5). Efter föredraget tésamkväm.

Onsdag den 2 december kl. 18.30, Gustav Vasas församlingsvåning (se ovan)

Ezra Gebremedhin föreläser om de etiopiska ortodoxa och deras ikontradition

Professor Ezra Gebremedhin, patristiker från Teologicum i Uppsala som tidigare gästade Ikonsällskapet, återkommer nu för att tala om de etiopiska ortodoxas religiösa traditioner och om deras ikoner och ikonteologi. Ett unikt tillfälle till ny kunskap! Avlutningsvis tésamkväm.

Sedan sist...

Årsmötet

Vid vårens årsmöte valdes följande styrelse: Ulf Abel (ordf.), Kaj Engelhart, Mircea Iliescu (sekr.), Elisabeth Löfstrand, Kajsa Mattas, Paul Nordgren, Margareta Attius Sohlman. Efter förhandlingarna följde ett samtal mellan Ulf Abel, Kaj Engelhart och Mircea Iliescu om bysantinsk konst med utgångspunkt från vårens stora utställning på Royal Academy i London.

Det levande Konstantinopel - Ikonsällskapets Istanbulresa 14 - 20 maj 2009.

En reserapport.

På förmiddagen 14 maj samlades 19 medlemmar ur Ikonsällskapet på Arlanda, alla med stora förhoppningar inför mötet med Konstantinopel, eller Nya Rom eller Städernas Drottning, som staden också kallats. På sena eftermiddagen kunde vi så checka in på det fyrstjärniga Arcadia Hotel i gamla Istanbul centrum. Våra guider var Ulf A. och Mircea I. från oss samt den lokale guiden, Sertac Celik.

Redan första kvällen gick några av oss ner till den näraliggande Hippodromen för att titta på de märkliga monumenten utmed *spinan*, ormkolonnen från Delphi och den egyptiska obeliskan från ca 1500 f.Kr. Denna vilar på en marmorbas med reliefer från år 390 som bl.a. visar kejsar Theodosius I i sin loge vid Hippodromen – precis där vi just nu står, 1619 år senare!!

Följande dags vandringar inleddes just här och fortsatte med Hagia Sofia, den heliga Vishetens katedral - uppförd av kejsar Justinianus 532-537 -, ett sant underverk, genom sina dimensioner, den arkitektoniska gestaltningen, ljusbehandlingen, guldmosaikerna ... Till upplevelsen hörde också mötet med figurmosaikerna, speciellt Kristusframställningen i den stora Deesisbilden i Södra galleriet, troligen från sent 1200-tal. Trots att mycket förändrats här, anar man djupet i det intryck som denna kyrka gjorde på Vladimir den stores utsända, så som det skildras i Nestorskrönikan.

Efter lunchen i Top Kapis restaurang på terrassen mot Bosporen besöktes ett av dess många museer, med obeskrivliga rikedomar. Därpå återupptogs Konstantinopelspåret, först med ett besök i Konstantin den stores imponerande underjordiska vattencistern. Därpå med en vandring utmed början av kejsarens processionsväg, från palatset och *Augustaion*, förbi *Milion*, stenen som utgjorde hela rikets centralpunkt, till Konstantins forum med kejsarens kolonn. Det är svårt att idag på plats uppfatta denna en gång centrala väg – spåren finns, möjligen, under jorden! Och själva kolonnen står sen länge inklädd i ställningar och säckväv. Här slutade dagens avsnitt. När vi står vid kolonnen upptäcker någon att det alldeles nära finns ett *hamam*, ett turkiskt bad, som enligt skylten ritats av den store Sinan på 1570-talet och fortfarande i funktion. Dit styrde några av oss kosan.

Följande dags förmiddag ägnades Pera, av tradition den europeiska stadsdelen, på motsatta sidan av Galatabron. Första anhalt där var det nyöppnade Istanbuls konstmuseum, som bjuder en överblick av hundra års Istanbulkonst, med tyngdpunkt på de senaste 40-50 åren. Ett spännande urval, relevanta introduktionstexter och funktionella, ljusa rum! Därifrån fortsatte vi till det centrala Taximtorget, varifrån vi promenerade till en stor grekisk-ortodox katedral från ca 1900 – antalet greker var här före 1920-talet ansenligt! Eftermiddagen var fri.

På kvällen en utflykt med ordinarie färja över Bosporen till Kadiköy, det gamla Calcedon, platsen för 451 års kyrkomöte. Spåren från den bysantinska tiden lär dock vara få här. Dagen därpå, söndag, stod en ortodox gudstjänst överst på programmet; vilken typ var dock oklart (en ”bönestund” enligt guiden). När vi anlände till patriarkatets huvudkyrka i Fenar hade liturgin tagit sin början. Denna leddes denna dag inte av patriarken utan av metropoliten Demitrios av Sevastaias. Även om detta var en ordinär söndag i kyrkokalendern (och inte Himmelfärdsdagen, som resebyrån ville få oss att tro!) så firades den med stor ceremoniell prakt, som platsen bjuder. Dessa intryck kunde vi sedan – i någon mån – i efterhand transponera in i upplevelsen av Hagia Sofia!

Nästa ”vallfartsmål” var Vlachernekapellet, det lilla kapell med helig källa som troligen en gång hört till det intilliggande kejsarpalatset, också det kallat Vlacherne, och dess Mariakyrka, med ytterst centrala ikoner och relikier, främst Gudsmoderns huvudduk (idag är palats och kyrka helt borta). Kapellet är för oss intressant genom att det var där som Gunnar Ekelöf, just vid dess källa och vid den ”sönderkyssta” ikonen, fick den utlösande inspirationen till sin Diwan-trilogi. Ulf berättade på platsen om detta och läste några dikter, som tar sin början just här.

Så dags för lunch. Ånyo hade Favoritresor valt en restaurang som förenade ett gott, lokalt kök med genuin atmosfär. Denna gång hamnade vi i ett av gårdskomplexen kring Suleyman-moskén. Även eftermiddagen hade karaktär av ”vallfart”, med två av huvudmonumenten från den blomstringstid i bysantinsk konst som kallas palaiologrenässansen, dels *parekklesion*, sidokapellet, till Maria Pammakaristos-kyrkan, med sin raffinerade arkitektur och sina lika förfinade mosaiker, samt Chorakyrkans överväldigande vackra och intressanta mosaiker och fresker. Båda från tidigt 1300-tal. ”Se, det var en härlig dag!”, skulle H.C.Andersen ha sagt.

Måndagen erbjöd en form av avkoppling, en heldagsutflykt till Nicaea / Iznik, på den ”anatoliska” sidan (enligt turkisk beteckning, således den asiatiska). En färd med buss och båt, till stor del, sedan man en gång lämnat den vitt utbredda staden Istanbuls alla förstäder, genom sköna fält med oliv- och vindruvsodlingar. Iznik är en liten stad med plan och stadsmur från romersk tid och en någorlunda bevarad bysantinsk byggnad, nämligen Hagia Sofiakatedralen i stadens centrum (med spridda spår av mosaiker och fresker). Kyrkomötet 325 hölls i kejsarpalatset, idag i ruiner, men 787 års möte, med ikonteologin på agendan, avhölls just i denna katedral! En hälsning avsändes härifrån till metropoliten av Nicaea, Johannes, boende i Åbo.

Följande morgon inleddes, som vanligt, med frukost på hotellets takterrass, med vidunderlig utsikt över staden och vattnen. Vi promenerade så till kyrkan SS Sergios och Bacchos, en arkitektonisk pärla (idag moské), uppförd av kejsar Justinianus. Kyrkan har åttkantig plan och kupolen är således ”oäkta” (vilar inte på pendentiv som Hagia Sofias). Detaljer som de rika kapitälerna och en vacker inskrift på grekiska runt väggarna noterades. Därpå följde mosaikmuseet, i resterna av kejsarpalatset, med utsökta senromerska golvmosiker, en av dessa, med jaktmotiv, *in situ*, i en av palatsets väldigaste salar.

Efter lunchen följde Arkeologiska museet, med ofattbart rika samlingar, där vi främst besåg dels den s.k. Alexandersarkofagen, dels delarna som rymmer bysantinsk konst samt den ägnad staden Konstantinopel (med bland de utgrävda föremålen, t.ex. det enda bevarade av de tre ormhuvudena från den avbrutna bronskolonnen från Delphi). Åter buss, över Galatabron till Pera, så med bergbanan upp till Istiklalgatan och Svenska Forskningsinstitutet, där Elisabeth Özdalga, föreståndaren, generöst tog emot, trots en hektisk dag.

I Andrén-auditoriet presenterade hon huset och verksamheten, varefter vi också fick en visning av lokaliteterna, bibliotek, kansli, gästrum, t.o.m. föreståndarens våning, högst upp,

med härlig vy. Vi tackar och beger oss så till en improviserad sista middag i en restaurang granne med institutet, och med samma härliga utsikt över Bosporen och Marmarasjön. God mat och dryck, givande samvaro och avtackningar, utnämningar och gåvoöverlämnanden. En synnerligen lyckad resa närmade sig sitt slut. (Det vi, trots ivriga försök, inte lyckades få se var Eirenekyrkans interiör samt klosterkomplexen Studios och Pantokrator – kanske en annan gång!)

U. A.

Magnus William-Olsson, *Tricherousa*

Du skall fatta den tredje handen i ett handslag.
Den är från Damaskus. Den lovar något, kanske ett under.
Vilken är den tredje handen, den från höger
eller vänster räknat? Frågar du så dumt? Det är den
som blir över åt ingen. Tag den i din. Handflatornas
möte. Den egnaste handen, den sannaste ytan. Du
är dig given i ett löfte. Varför säger
jag dig detta? Ett löfte varar inte evigt.
Har du tagit handen? Du har tagit handen
som är av silver och som aldrig tjänat. Håll
den länge i din. Känner du förbudet? Skall inget
få dig till denna sista självöverträdelse? Jag skall
göra dig, jag har redan gjort dig en orsak. Dig
gav jag denna hand, som gav intet i gengäld.

Ur avdelningen ”Dig gav jag denna hand – Tre heliga bilder” i boken *Att det ur din eld* (1995). Dikten återges, med vederbörligt tillstånd, i anslutning till författarens framträdande i Ikonsällskapet 19 november.

Utställningar

Ikoner, människor och kriget

En gripande, ibland skakande liten utställning på Finlands Nationalmuseum i Helsingfors handlar om den stora flykten och flyttningen av ikoner och människor undan Röda armén krigsåren 1939-44. Östra Finland - Karelen, östra Lappland och Viborgska näset -, till stor del befolkat av ortodoxa, evakuerades. Det fick gå fort, det sovjetiska anfallet kom överraskande, och över snö och is fördes familjer och deras bohag men också kyrkliga föremål västerut. Från klostren Valamo och Konevits gick en ström av lastbilar och foror med liturgiska kärl, böcker och ikoner över Ladogas is. Klostret Petsamo i norr däremot hann inte evakueras och

många munkar blev krigsfångar. Systrarna i Lintula kloster lyckades inte rädda undan mer än bråkdelar av sin egendom.

Evakueringen av de kyrkliga föremålen syftade framför allt till att låta det kyrkliga livet fortsätta. Därför satsade man främst på de liturgiska kärlen och relikerna, mer än ikonerna. Relativt snart kom de räddade föremålen i bruk i sin nya miljö i väst, medan ikonerna hamnade i lagerutrymmen och magasin under en längre tid.

Detta berättar Katariina Husso i en bok (på finska med engelska sammanfattningar) med utställningens finska namn som titel: Ikonit, Ihmiset ja Sota. Hon och en rad forskarkolleger beskriver olika aspekter av den räddningsaktion av ikoner som genomfördes under krigsåren. Bland författarna märks docent Kari Kotkavaara och konservatorn Helena Nikkanen från Valamo konserveringsanstalt som också sammanställt utställningen.

Utställningen visar prov på ikoner som räddades, men också brev, foton, anteckningar och publikationer som står i samband med evakueringen. Några personer som gjorde stora räddningsinsatser presenteras: etnologerna Tyyni Vahter, Helmi Helminen och Sakari Pälsi, författaren Olavi Paavolainen, konstkritikern Bertel Hintze och konsthistorikern Lars Pettersson.

Vid stilleståndsavtalet 1944 tvingades Finland överlämna en del av ikonerna till Sovjetunionen. De flesta hamnade i museet i Petrozavodsk, och de övriga blev till stor del ett grundbestånd i Ortodoxa kyrkomuseet i Kuopio. Andra delar finns i dag i Nya Valamo kloster och i privat ägo.

Utställningen finns att se på Nationalmuseet i Helsingfors fram till sista januari 2010.

K.E.

Ikonenmuseum Recklinghausen

visar 4 december 2009 – 19 mars 2010 en samtida målare och skulptör, Walter Wittek, som i sina verk bearbetar intryck från ikonmåleriet.

FÖR DEM SOM INTE BETALAT **ÅRSavgiften** ÄR DET NU **HÖG TID** ATT
SÄTTA IN **KR. 200** PÅ POSTGIROKONTO 121 05 33 - 4, IKONSÄLLSKAPET. KOM
IHÅG ATT ANMÄLA **ADRESSFÖRÄNDRINGAR** SAMT **E-
MAILADDRESS** TILL ELISABETH LÖFSTRAND, ADRESS: elo@slav.su.se

IKONSÄLLSKAPET

c/o Ulf Abel, Oxundavägen 42, 194 46 Upplands Väsby.
Rundbrevsredaktör: Kaj Engelhart. E-post: kajcaritas@hotmail.com